

موضوع :

والدین، زیست رسانه ای فرزندان و تربیت در عصر تفاوت نسلی

زهرا انجیدنی^۱ و صدیقه علی مرادلو^۲

چکیده:

در جهان امروز که رسانه های دیجیتال به بخش جدایی ناپذیر زندگی تبدیل شده اند، والدین با چالش های بی سابقه ای در تربیت فرزندان مواجه هستند. شکاف نسلی بین والدین که بسیاری از آنها در عصر "آنالوگ" بزرگ شده اند و فرزندان که "بومیان دیجیتال" محسوب میشوند، بر شیوه های تربیتی تأثیر عمیقی گذاشته است. این مقاله به بررسی پیچیدگی های تربیت در عصر رسانه ها میپردازد و راهکارهایی برای هماهنگی بین زیست رسانه ای فرزندان و انتظارات تربیتی والدین ارائه میدهد. در عصر دیجیتال، شکاف نسلی بین والدین و فرزندان به دلیل تفاوت در سبک زندگی، ارزش ها و شیوه های ارتباطی عمیق تر شده است. زیست رسانه ای فرزندان، که در آن رسانه های دیجیتال نقش محوری دارند، چالش های جدیدی در تربیت ایجاد کرده است. (۱)

واژگان کلیدی: تربیت / والدین / تفاوت نسل ها / رسانه / دیجیتال

^۱ . دانش آموخته سطح ۳ . حوزه علمیه الزهرا (س) . استان تهران . شهرک واوان . samanehbahramian@yahoo.com [ایران](http://iran)

ORCID:0009-0009-8999-3224

^۲ . دانش آموخته سطح ۳ . حوزه علمیه الزهرا (س) . استان تهران . شهرک واوان . Mohammadtaga86@gmail.com [ایران](http://iran)

ORCID:0009-0003-0596-7042

در عصر انفجار اطلاعات و گسترش فناوری‌های ارتباطی، خانواده‌ها با چالش‌های بی‌سابقه‌ای در حوزه تربیت فرزندان روبه‌رو شده‌اند. دنیای امروز فرزندان ما را "نسل دیجیتال" می‌نامند؛ نسلی که از همان سال‌های نخست زندگی با گوشی‌های هوشمند، تبلت‌ها و فضای مجازی آشنا می‌شود و رسانه‌های دیجیتال به بخش جدایی‌ناپذیر زیست‌جهان آن‌ها تبدیل شده‌است. این در حالی است که بسیاری از والدین، با فناوری‌های جدید بیگانه‌اند و گاه در درک دنیای پیچیده دیجیتالی فرزندان خود ناتوان هستند.

این شکاف عمیق نسلی، که ناشی از سرعت تحولات فناورانه و تفاوت در الگوهای فرهنگی است، منجر به شکل‌گیری نوع جدیدی از چالش‌های تربیتی شده‌است. از یک سو، والدین نگران تأثیرات منفی فضای مجازی بر رشد اجتماعی و روانی فرزندان خود هستند و از سوی دیگر، فرزندان، دنیای دیجیتال را بخش طبیعی زندگی خود می‌دانند و محدودیت‌های والدین را نوعی دخالت نابجا تلقی می‌کنند.

این پژوهش با هدف بررسی تأثیر زیست رسانه‌ای فرزندان بر روابط خانوادگی و ارائه راهکارهای عملی برای کاهش شکاف نسلی انجام شده‌است. در این مسیر، به دنبال پاسخ به این پرسش‌های کلیدی هستیم: والدین چگونه می‌توانند در عصر دیجیتال نقش تربیتی خود را به‌طور مؤثر ایفا کنند. چه راهکارهایی برای ایجاد تعادل بین آزادی عمل فرزندان و نظارت والدین وجود دارد. و چگونه می‌توان از ظرفیت‌های مثبت رسانه‌های دیجیتال در فرایند تربیت بهره برد. (کتاب‌های تخصصی تربیت فرزند در عصر دیجیتال)

تربیت عبارت است: (از رشد دادن یا فراهم کردن زمینه رشد و شکوفایی استعدادها و به فعلیت رساندن قوای نهفته یک موجود) (۹)

یکی از حقوق فرزندان، تعلیم و تربیت است قلب و روح هر کودکی که متولد می‌شود. همچون آینه ای زلال و شفاف است. پدر و مادر می‌توانند با تربیت صحیح، فرزندان را به سعادت برسانند و مواظب این باشند که فرزندان با عناصر نایاب آشنا نشوند. خداوند در سوره روم آیه ۳۰ می‌فرماید: «فطرت الله التي فطر الناس عليها..، خداوند مردم را براساس فطرت خدایی آفریده است.» بنابر فطرت توحیدی، سعادت و هدایت در وجود طفل به ودیعه نهاده شده است و والدین گرامی نباید اجازه دهند که این فطرت از مسیر اصلی خویش که همان سعادت و هدایت است خارج شود. در روایات وارد شده که حق فرزند بر پدر این است که نام نیک برایش انتخاب کند و او را خوب تربیت کند و به او قرآن یاد دهد (۹)

عوامل مؤثر در تربیت:

این عوامل به دو دسته کلی عوامل انسانی و غیر انسانی تقسیم می‌شوند. منظور از عوامل غیر انسانی و عوامل جغرافیایی، طبیعی و غیره می‌باشد. (۹)

عوامل انسانی مؤثر در تربیت عبارتند از: الف) مادر ب) پدر ج) خواهر و برادر بزرگتر د) معلم و اعضای مدرسه ه) دوستان و معاشران ز) خویشان و بستگان ح) رهبران اجتماع (اعتمادی، ۱۳۷۶، ص ۴۸)

یکی از مواردی که در تربیت فرزندان مؤثر است اخلاق نیکو داشتن است که بسیار در رفتار فرزندان مؤثر است. از موارد دیگری که بر روی فرزندان اثر می‌گذارد. تلویزیون، سینما، و ماهواره را می‌توان نام برد.

روش های مؤثر در تربیت: از روش های تربیتی قرآن این است که الگوها را معرفی می‌کند. «لقد کان لکم فی رسول الله

اسوه حسنه لمن کان یرجو الله و الیوم الآخر و ذکر الله کثیرا» «اولین الگو در تربیت فرزندان، پدر و مادر هستند اگر والدین

معتقد به اجرای احکام الهی باشند بهترین تأثیر را خواهند داشت، امام کاظم ع فرمودند: رفتار کودکان در اثر رفتار درست

والدین محفوظ میماند (فرهادیان، ۱۳۷۸، ص ۷۱)

عقیده روانشناسان این است که با احترام و محبت به کودک، بسیاری از مشکلات کودک حل خواهد شد نباید کودک را در مقابل دیگران کوچک شمرد یا تنبیه کرد و برای انجام خطاها ملامت نمود. لازم است والدین به هنگام پشیمانی فرزند از خطا، عذرش را بپذیرند و بی سبب او را تنبیه نکنند. بلکه با تشویق و صبر آنها را به صلاح دعوت کنند (شکوهی، ۱۳۸۵، ص ۸۳) و نکته آخر آنکه یک اصل کلی وجود دارد و آن این است که والدین ابتدا باید خویشتن را تربیت کنند. اگر والدین خودشان دارای صفات نکوهیده باشند، نمی توانند در فرزندشان، صفات پسندیده را به وجود آورند. قرآن در این باره می گوید: «اتأمرون الناس بالبر و تنسون انفسکم و انتم تتلون الکتاب افلا تعقلون» آیا شما مردم را به نیکی امر می کنید، در حالی که خویشتن را فراموش کرده اید. فرزندان ما هر گونه که باشند خوش رفتار یا بدرفتار، راستگو یا دروغگو، حسود یا خیرخواه همه این صفات را از پدر و مادر خود کسب کرده اند. تفاوت و فاصله نسلی در همه دوره ها وجود داشته است و خاص دروه ی حاضر نیست چرا که از ابتدا هر نسلی با ویژگی خاص زمانی خویش شکل گرفته و از آنجایی که زمان در گذر- است و متوقف نمی شود، فاصله نسلی نیز هم چنان ادامه پیدا میکند ولی هر دوره به شیوه و اندازه خاص خودش. به طوری که افلاطون اذعان می دارد که حقیقت این است که بین ما و پدرانمان اختلاف زیادی است و از این بابت شرمساریم اما پدرانمان را سرزنش می کنیم که وقتی ما جوان بودیم در تربیت ما کاهلی کردند و بیشتر به امور دیگران پرداختند. (افلاطون، ۱۳۶۲: ۲۳)

بنابراین با پذیرش فاصله نسلی باید اذعان داشت که گاه تغییرات اجتماعی - فرهنگی طوری شتاب می گیرند که فاصله نسلی را شدت می بخشند و از حالت معقول و طبیعی خود خارج میکنند. آگبورن اعتقاد داشت که یک نوآوری مهم تقریباً همه ی ابعاد جامعه را دگرگون می سازد. همانگونه که آگوست کنت خاطر نشان کرده است در جامعه پاره ای عوامل سبب تغییر می شوند و پاره ای دیگر سبب ثبات و به نظر می رسد که وقتی دامنه ی سرعت تغییرات افزایش می یابد درک کاملتر این عوامل ضروری تر می شود. (شکوهی، ۱۳۸۵، ص ۸۳) (۹)

شکاف نسل‌ها گذرگاه اجباری خانواده‌هاست (۹)

آیا انتقال تجربه بوی قدیمی بودن می‌دهد؟

با توجه به خصلت عموماً غالب دوره جوانی یعنی میل به خودمختاری و استقلال بر اساس فهم و دریافت شخصی، خیلی از والدین دریافت و درک روشن و عالمانه‌ای از جوان و جوانی ندارند. شرط رسیدن به تعادل، واقع‌بینی و فهم و درک واقعی از جوان است. در شکاف نسلی دو حوزه قدرت و فرهنگ باید از یکدیگر تفکیک شوند و در غیر این صورت به محض ورود قدرت همه چیز رنگ تحمیل پیدا می‌کند. ما باید از جوان و مسایل او شناخت پیدا کنیم و کنترل محض بی‌اثر است زیرا فرهنگ واقعیتی نرم و سیال است که با شیوه‌های آمرانه قابل انتقال نیست.

شکاف نسلی به طور کلی طبیعی و حتی مثبت است و زمانی تبدیل به مسئله اجتماعی می‌شود که چارچوب‌ها و بنیان‌های نظم اجتماعی و اخلاقی دچار مشکل شده و هنجارهایی که تنظیم‌کننده مناسبات اجتماعی است و جامعه را در وضعیت تعادل قرار می‌دهد، سست شود.

قراردادن فرزندان در چارچوب اخلاق و ارزش‌های مطلوب دشوار است: (۹)

هر نظام اجتماعی برای برقراری نظم به یکسری حلقه پیوند در حوزه هنجارها و ارزش‌ها نیاز دارد. خانواده پاره‌ای از جامعه است و از آن تاثیر می‌پذیرد، در گذشته خانواده این توانایی را داشت که فرزندان را در چارچوب اخلاق و ارزش‌های مطلوب خود قرار دهد، اما امروز این امر دشوار شده است. تاکید صرف بر نقش خانواده و نادیده گرفتن سایر حوزه‌ها و نهادهای مرتبط مساله را حل نمی‌کند، ضمن آنکه باید حوزه فرهنگ از حوزه قدرت و سیاست جدا شود و حوزه قدرت نسبت به حوزه

❖ انتقاد گری فعال: آموزه‌های اسلامی مانند امر به معروف و نهی از منکر ممکن است باعث شود فرزندان مصرف رسانه ای آگاهانه تری داشته باشند.

❖ تعادل در مصرف: با تأکید اسلام بر اعتدال (مثلاً حدیث "خَيْرُ الْأُمُور أَوْسَطُهَا")، فرزندان ممکن است کمتر در معرض اعتیاد به فضای مجازی قرار بگیرند. (۴)

۳. چالش‌های تربیت دینی در عصر تفاوت نسلی

- ❖ شکاف دیجیتالی: ممکن است والدین با سواد رسانه ای پایین نتوانند الگوی مناسبی برای فرزندان باشند.
- ❖ سختی ارتباط با نسل جدید: گاه تفسیرهای سنتی از دین با زیست جهان فرزندان امروزی فاصله دارد (مثل بحث حجاب در فضای مجازی).
- ❖ رقابت با جذابیت‌های رسانه ای: سرگرمی‌های مدرن ممکن است رقابت سختی با برنامه‌های دینی داشته باشند. (۴)

۴. راهکارهای اسلامی برای کاهش شکاف نسلی

- ❖ - تربیت رسانه ای بر اساس قرآن: استفاده از آیاتی مانند "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا" (تحریم: ۶) برای آموزش مسئولیت‌پذیری در فضای مجازی.
- ❖ - دیالوگ به جای تحمیل: الگوگیری از روش گفتگوی پیامبر (ص) با جوانان (مثل مباحثه با ابودر).
- ❖ - تولید محتوای دینی جذاب: استفاده از ظرفیت انیمیشن، پادکست و شبکه‌های اجتماعی برای انتقال مفاهیم دینی. (۴)

تربیت در عصر تفاوت نسلی نیازمند رویکردی متعادل است که از یک سو ارزش های تربیتی اثبات شده گذشته را حفظ کند و از سوی دیگر واقعیت های زندگی دیجیتال امروز را بپذیرد. والدین نم ی توانند صورت مسئله رسانه ها را پاک کنند، اما می توانند با افزایش سواد رسانه ای خود، تنظیم قوانین منطقی، همراهی فعال با فرزندان و ایجاد گفتگوی مستمر، زیست رسانه ای سالم تری برای خانواده خود فراهم کنند.

تربیت مؤثر در عصر دیجیتال نه در طرد فناوری، بلکه در استفاده هوشمندانه و مسئولانه از آن است. همانطور که صندوق حمایت از کودکان سازمان ملل متحد (یونیسف) اشاره کرده است، محیط دیجیتال یکی از چالش های بزرگ زندگی کودکان امروز است و نادیده گرفتن آن نه ممکن است و نه منطقی. راه حل، همراهی والدین با فرزندان در این فضا است تا بتوانند شیوه به رهگیری سالم و ایمن از اینترنت و محیط دیجیتال را بیاموزند.

در نهایت، هدف اصلی باید پرورش نسلی باشد که هم از مزایای فناوری بهره برد و هم از خطرات آن در امان بماند؛ نسلی که در عین دیجیتالی بودن، ارتباطات انسانی عمیق، تفکر انتقادی و مسئولیت پذیری اجتماعی را نیز حفظ کند. این مهم تنها با همکاری و همراهی همه جانبه خانواده ها، نظام آموزشی و نهادهای اجتماعی محقق خواهد شد.

تربیت دینی فرزندان در عصر حاضر نیازمند ترکیبی از اصول ثابت اسلامی و روشهای انعطاف پذیر متناسب با شرایط زمانه است. والدین مسلمان باید ضمن حفظ ارزشهای دینی، با آگاهی از تحولات اجتماعی و فناوری، راهکارهای خلاقانه برای ارتباط با نسل جدید بیابند. تقویت رابطه عاطفی، الگو بودن عملی، مدیریت هوشمندانه فضای مجازی و دعا برای هدایت فرزندان از مهمترین راهکارهای اسلامی برای مواجهه با چالش های تربیتی در عصر تفاوت نسلی است.

رویکرد دینی اگر با انعطاف، آگاهی از شرایط زمانه و روشهای خلاقانه همراه باشد، میتواند به والدین کمک کند تا در عصر رسانه و تفاوت نسلی، نقش تربیتی خود را به خوبی ایفا کنند. کلید موفقیت، تلفیق اصول ثابت اسلامی با روشهای متناسب با نسل جدید است.

همانطور که تحقیقات نشان میدهند، شکاف نسلی زمانی مشکل زا میشود که به جای گفتگو و درک متقابل، به تعارض و فاصله عاطفی منجر شود. بنابراین، والدین هوشمند به جای مقاومت در برابر تغییرات، میکوشند راهنمای فرزندان در این جهان جدید باشند.

۱. کتاب‌های تخصصی تربیت فرزند در عصر دیجیتال

- کتاب "والدین صلح طلب، کودکان شاد"

- نویسنده: لارا مارکهام

(مقاله فرزندپروری در عصر تکنولوژی)

- تمرکز بر ارتباط بدون تنبیه و درک احساسات کودک در فضای دیجیتال.

- کتاب "روش نوین و مؤثر برای تربیت فرزندان"

- نویسنده: توماس گوردون

- ارائه روش‌های ارتباطی مانند "گوش دادن هدفمند" و حل تعارض بدون بازنده.

- کتاب "خانواده و تربیت فرزندان"

- نویسنده: محمد مهدی لطیفی

<https://www.porseman.com>

- بررسی اصول تربیت اسلامی و نقش خانواده در جامعه سالم.

- کتاب "منتوری برای والدین"

- نویسنده: مارگوت ساندلند

تقسیم بندی سه دوره تربیتی از روایات اسلامی (مکارم الاخلاق، ج ۱، ص ۲۴۰)

- تحلیل تأثیر رفتار والدین بر رشد مغزی و روانی کودک.

۲. مقالات و پژوهش‌های دانشگاهی

- مقاله "الزامات تربیت فرزند در عصر رسانه"

- تأکید بر تنظیم "رژیم مصرف رسانه‌ای" و ابزارهای کنترل والدین .

- مقاله "شکاف نسلی و تربیت دینی"

(مقاله کنفرانسی / نقش خانواده در تربیت دینی فرزندان)

شکاف نسلی و تربیت دینی / دکتر جهاندار امینی)

- بررسی تغییر سرعت تفاوت نسل‌ها از ۴۰ سال به ۳-۵ سال و خطرات تربیت تحمیلی .

- مقاله "تربیت رسانه‌ای"

مقاله پژوهشی / نقش مادر در تربیت دینی فرزندان

۳. منابع عملی برای مدیریت زیست رسانه‌ای

- کتاب "چگونه با کودک صحبت کنم که گوش کند"

- نویسندگان: ادل فیور و الین مازلش

- آموزش مهارت‌های گفت‌وگوی مؤثر با کودکان در مواجهه با محتوای دیجیتال .

- کتاب "شادترین کودک محله"

- نویسنده: هاروی کرپ

- راهکارهای تربیتی برای کودکان نوپا در عصر فناوری .

- مقاله "روش‌های نوین تربیت کودکان و نوجوانان"

- نویسنده: سهیلا امامی

- راهنمای رفتار با فرزندان پرخاشگر یا بیش‌فعال در فضای مجازی .